

Қуръон чӣ гуна интиқол ёфт?

Ихтилофҳо, қироатҳо ва ташаккули матн

Савол дар бораи он ки оё «чор версияи гуногун»-и Қуръон вучуд дорад, аксар вақт ҳам дар муҳокимаҳои академӣ ва ҳам дар муҳокимаҳои оммавӣ матраҳ мешавад. Дар назари аввал чунин ифода мавҷудияти чанд матни ба таври назаррас фарқкунандаро пешбинӣ мекунад, аммо ин соддасозии як манзараи мураккаб аст. Дар Қуръон воқеан вариантҳои матнӣ мавҷуданд, вале онҳоро дурусттар аст дар доираи қироатҳои канонӣ (қироатҳо), шоҳидҳои дастнависи барвақт ва таърихи интиқоли матн баррасӣ кунем, на ҳамчун версияҳои ҷудоғонаи мустақил.

Пеш аз ҳама, ҳуди анъанаи исломӣ гуногунрангиро дар интиқоли матни қуръонӣ эътироф мекунад. Яке аз мафҳумҳои калидӣ дар ин ҷо қироатҳо - усулҳои канонии хондан мебошанд. Илми классикии исломӣ дар ниҳоят ҳафт ва баъдтар даҳ қироати муътабари муаллифиро эътироф кард, ки ҳар яке ба як қориёни барвақт нисбат дода мешавад. Ин қироатҳо аз рӯи талаффуз, ҳаракатгузорӣ ва баъзан тарзи ифода фарқ мекунанд. Масалан, феъл дар як қироат метавонад дар шакли ягона бошад, дар дигаре - дар шакли ҷамъ, ё ҷумла метавонад каме аз ҷиҳати сохтори грамматикӣ фарқ кунад. Аммо чунин фарқиятҳо, чун қоида, ночизанд ва дар доираи як низоми саҳт танзимшуда ва пазируфташуда вучуд доранд. Сухан дар бораи матнҳои гуногун нест, балки дар бораи вариантҳои иҷозатдодашудаи хондан дар дохили як қолаби умумии ҳамсадо меравад.

Ба ин мавзӯ анъанаи барвақти исломӣ дар бораи «ҳафт аҳруф» (шаклҳо ё тарзҳо) зич алоқаманд аст. Тибқи ҳадисҳо, Қуръон дар ҳафт аҳруф нозил шудааст, гарчанде маънои дақиқи ин истилоҳ миёни олимони мавриди баҳс боқӣ мемонад. Бархе онро ҳамчун инъикоси фарқиятҳои лаҳҷавӣ миёни ҷомеаҳои барвақти арабзабон мефаҳманд, дигарон - ҳамчун иҷозати вариантҳои маҳдуди ифода. Ҳар тавре ки ин мафҳум тафсир шавад, он нишон медиҳад, ки як дараҷаи муайяни гуногунӣ ҳанӯз дар марҳилаҳои аввалини интиқоли матн, пеш аз стандартсозии расмӣ он вучуд дошт.

Лаҳзаҳои калидӣ давраи хилофати Усмон ибн Аффон (миёнаи асри VII) буд. Бо нигаронӣ аз ихтилофҳо ихтилоф (“ихтилоф”) дар хондан, Усмон амр дод, ки матни хаттии стандартӣ таҳия карда шавад. Ин матн, ки бо номи мусҳафи усмонӣ маъруф аст, як қолаби ягонаи ҳамсадо (расм)-ро муқаррар кард ва нусхаҳои он ба минтақаҳои асосии ҷаҳони ислом фиристода шуданд. Гуфта мешавад, ки дигар нусхаҳо барои пешгирӣ аз сардаргумӣ нобуд карда шуданд. Ин раванд гуногунрангиро ба таври назаррас коҳиш дод, аммо онро комилан бартараф накард. Азбаски хатти арабии барвақт ҳаракатҳо ва нуқтаҳои диакритикӣ надошт, як қолаби ҳамсадо метавонист чанд хондани дурустро иҷозат диҳад. Маҳз дар ҳамин ҳудудҳо қироатҳо инкишоф ёфтанд.

Тадқиқоти муосири дастнависҳо ба ин манзара як сатҳи дигар илова мекунад. Дастнависҳои барвақти қуръонӣ - масалан, онҳое ки дар Санъо ёфт шудаанд - фарқиятҳои матниро аллакай дар сатҳи навишт нишон медиҳанд. Дар миёни онҳо фарқият дар интиҳоби калимаҳо, тартиби калимаҳо, ин чунин иловаҳо ё ҳазфҳои нодир дида мешаванд, ки одатан ночизанд. Ин маълумот нишон медиҳад, ки матн раванди

интиқол ва устуворшавии тадриҷиро аз сар гузаронидааст, чунон ки дигар матнҳои қадимӣ низ. Аммо миқёси ин фарқиятҳо, махсусан пас аз стандартсозии усмонӣ, нисбатан маҳдуд боқӣ мемонад.

Дар ҷаҳони муосири мусулмонӣ шумораи ками анъанаҳои хондан ҳукмфармост. Маъмултарин он ривояти Ҳафс аз Осим аст, ки дар аксари кишварҳо истифода мешавад. Дар Африқои Шимолӣ ва Ғарбӣ қироати Варш аз Нофеъ васеъ паҳн шудааст, ва дар баъзе минтақаҳои Либия ва Тунис - Қолун аз Нофеъ. Баъзан онҳоро иштибоҳан версияҳои гуногуни «Қуръон» меноманд, аммо ин гумроҳкунанда аст. Сухан дар бораи анъанаҳои гуногуни хондани як матни ягона меравад, на дар бораи китобҳои муқаддаси гуногун.

Бо дарназардошти ин, иддао дар бораи мавҷудияти «чор Қуръони гуногун» ба таҳлили интиқодӣ тоб намеорад. Маҷмӯаи эътирофшудае аз чор матни ҷудогона, ки, масалан, бо нашрҳои гуногуни як китоб қобили муқоиса бошанд, вучуд надорад. Балки мо бо ҳолатҳои зерин рӯ ба рӯ ҳастем:

- Як матни ягонаи стандартшудаи ҳамсадо, ки ба мусҳафи усмонӣ бармегардад
- Маҷмӯае аз қироатҳои канонӣ (7–10), ки ин матнро дар ҳудудҳои иҷозатдодашуда ба таври гуногун тафсир мекунанд
- Шоҳидҳои вариантҳои дастнависи барвақт, ки асосан ночиз буда, бо гузашти вақт ба дараҷаи зиёде ҳамвор карда шудаанд

Дар хулоса метавон гуфт, ки Қуръон устувори матнӣ ва гуногунрангии назоратшударо дар худ муттаҳид мекунад. Таърихи интиқоли он воқеан вариантнокиро дар бар мегирад, аммо ин вариантнокӣ сохторманд, маҳдуд ва дар доираи як анъанаи эътирофшудаи илмӣ ҳифз шудааст. Тасаввурот дар бораи «чор Қуръони гуногун» манзараи воқеиро содда мекунад ва он тавозуни нозуки миёни ваҳдат ва гуногунрангиро, ки матни қуръониро тавсиф мекунад, инъикос намекунад.

Лутфан ин мақоларо бо дӯстони худ ва дигар хизматгорони Худованд Исо Масеҳ мубодила кунед, то ки андешаҳои нав ва таълими Каломи Худо имони қавми Худоро дар саросари ҷаҳон тақвият бахшанд.